

DR. BAKONYI MÁRIA

A GYANÚSÍTOTT KIHALLGATÁSA A BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOGI ALAPELVEK TÜKRÉBEN¹

„A büntető ügynek a sorsától emberek sorsa függ... A büntető eljárás olyan hatalom, amely embereket törölhet ki az élők sorából, megfoszthatja őket szabadságuktól, vagyonuktól, becsületüktől. A büntető eljárás útján békeidőben is háborút lehet folytatni.”²

Bevezetés

Bár a mottóul választott idézet több mint félévszázados, ma is aktuális. Egy büntetőeljárársban az abban résztvevő hatóságok tagjai soha nem lehetnek elfogultak, rosszindulatúak, és nem vezérelheti őket a bosszú. Kétségtelenül vannak olyan bűncselekmények, és olyan elkövetési módok, amikor ez esetleg a felszínre törne, ám mindig megálljt kell parancsolni az érzelmeknek, a bosszúnak, az elfogultságnak.

A büntető eljárásjogi alapelvek némelyike olyan rendelkezés, ami nem mindig részletező, gyakran „csak” a törvény szellemét testesíti meg, részletezése további jogi előírások feladata. Olyan alapelvek is szerepelnek a büntető eljárásjogi törvényben, amely alapelv rögzítése után további, kivételeket érintő vagy részleteket tartalmazó szabályokat is találunk.³

A következőkben Be. egyes olyan alapelveinek a tartalmát vizsgálom, amelyek tartalmával, „határaival” kapcsolatban manapság is vita folyik.

¹ Az előadás elhangzott a Magyar Kriminológiai Társaság Kriminológia és Bűnügyi Tudományok PhD Szekciója által szervezett „Új kutatási területek a kriminológiában” című konferencián, 2016. október 14-én.

² Király Tibor: A védelem és a védő szerepe a büntetőügyekben, Budapest, 1962., 121.

³ Dr. Tóth Mihály: A büntetőeljárás alapelvei, In: Büntető eljárásjog Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás, Szerkesztő: dr. Tóth Mihály, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009., 40.

Az alapelvek - ma

Az alapelvek a XVIII. század második felének felvilágosodási mozgalmainak hatására kaptak jelentőséget, de nem is elsősorban mint jogi, hanem mint társadalmi-politikai követelmények. Filozófusok, politikusok, társadalombölcselek mutattak rá arra, hogy (...) a büntetőügyekben az eljárás egységes elvek és módszerek nélkül, jórészt szokásjogon alapuló, helyi vagy központi hatalmi érdekeket szolgáló, különféle „rendtartások” alapján folyt (...), teret engedve az önkénynek, a hatalommal való visszaélésnek. A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személy az eljárásoknak nem alanya, hanem kiszolgáltatott tárgy volt, gyakorlatilag védekezési lehetőség nélkül.⁴

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény az „alapelvek” megnevezést nem is használja, hanem e helyett „alapvető rendelkezések” vannak az I. fejezetben⁵, és az első 10.§-ban sorolja fel azokat. A büntető eljárásjog alapelveivel kapcsolatban néha vita merül fel, hogy melyek tekinthetők valóban „alapelveknek”, esetleg csak „elvi jellegű előírásoknak”. A viták nagyrészt terminológiai jellegűek vagy arról szólnak, tartalmazzon-e a törvény esetleg egymást átfedő előírásokat is.⁶

A büntető eljárásjogi alapelvekkel kapcsolatban megállapítható, hogy történelmileg kialakult, nemzetközi deklarációkkal és szerződésekkel⁷ megerősített egyetemes értékeket juttatnak kifejezésre, megteremtik a szervezeti és működési feltételeket ahhoz, hogy a büntetőeljárásban a törvényesség megvalósulhasson, meghatározzák a bíróságok és a hatóságok szervezeti felépítésére, működési rendjére vonatkozó szabályozás irányát, alapvető követelményeit, valamint megszabják az igazságszolgáltatási gyakorlat alapjait és kereteit.⁸

A büntető eljárásjogi alapelvekkel kapcsolatban állnak az *eljárási garanciák*. A két fogalom közül az alapelv *mélyebb*, a garancia *szélesebb* értelmű. A garanciák (biztosítékok) a büntetőeljárási jog (kódex) azon szabályai, amelyek öröködnék az eljárás törvényes lefolytatásán, az eljárási célok és feladatok realizálása érdekében megállapítják a hatóságok és a résztvevők (vádoló, terhelt, védő) jogosítványait és kötelezettségeit, a bizonyítás elveit, eszközeit, módját,

⁴ Cséka Ervin: A büntetőeljárás alapelvei, In: Cséka Ervin-Fantoly Zsanett-Kovács Judit-Lőrinczy György-Vida Mihály: A büntetőeljárás alapvonalai, Bába Kiadó, Szeged, 2004., 45.

⁵ Cséka Ervin: A büntetőeljárás alapelvei, In: Cséka Ervin-Fantoly Zsanett-Kovács Judit-Lőrinczy György-Vida Mihály: A büntetőeljárás alapvonalai, Bába Kiadó, Szeged, 2004., 51.

⁶ Dr. Tóth Mihály: A büntetőeljárás alapelvei, In: Büntető eljárásjog Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás, Szerkesztő: dr. Tóth Mihály, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.,40.,

⁷ Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya és az Emberi Jogok Európai Egyezménye is tartalmaz ilyen alapelveket, mint például: a tisztességes eljáráshoz/tárgyaláshoz való jog, ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog. A gyanúsított kihallgatásával kapcsolatban fontos még megemlíteni a nemzetközi dokumentumokban szereplő kínzás, embertelen, és megalázó bánásmód tilalmát is.

⁸ Holé Katalin: In Büntetőeljárási jog I., IV. Fejezet, ELTE Jogi Kari Jegyzetek 14. Szerkesztő: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014., 49-50.

a határozatoknak és hibáik orvoslásának rendjét. A büntető eljárásjogi törvény e garanciális rendelkezései között helyezkednek el maguk az eljárási alapelvek is, amelyek – a nagyszámú garanciális szabály tartalmát mintegy összesűrítve – foglalják magukban a törvényes és eredményes eljárás és az annak alapján hozható igazságos érdemi bírói határozat feltételeit.⁹

Az alapvető rendelkezések és a terhelt kihallgatása

Bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén a nyomozó hatóság a gyanúsítottként kihallgandó személyt idézi. Az idézésből szerez tudomást a „terhelt”, hogy bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt büntetőjogi felelősségre vonására kerül sor. A Be. 179.§-a erről így rendelkezik: Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy *megalapozottan gyanúsítható* bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetőleg - ha az ügyész másképp rendelkezik – a nyomozó hatóság a gyanúsítottat a 117-118.§ szerint kihallgatja. *A fogvalévő gyanúsítottat huszonnégy órán belül ki kell hallgatni.* E határidőt attól az időponttól kell számítani, amikor a gyanúsítottat a nyomozó hatóság elé állították.

A gyanúsított kihallgatásakor alkalmazandó alapelvek közül ezúttal részletesebben az ártatlanság vélelmét és az ahhoz kapcsolódó alapelveket tekintem át.

Az ártatlanság vélelmének jogi természete

Az eredeti római jogi alaptételre, a „praesumptio boni viri”¹⁰-re, azaz a jó hírnév vélelmére vezetnek vissza az ártatlanság vélelmét.¹¹

Az 1789.évi francia emberi jogi deklaráció is tartalmazta már ezen elvet, amely a XIX. század elején vált ismertté a magyar jogtudományban. Mind az 1966-ban elfogadott Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya, mind pedig a Magyarországon 1993-ban ratifikált Emberi Jogok Európai Egyezménye a tisztességes eljárás feltételeként – egymástól árnyalatnyi különbségekkel – rögzíti.¹² A Római Egyezmény szövege szerint: „*Minden bűn-*

⁹ Cséka Ervin: A büntetőeljárás alelvei, In: Cséka Ervin-Fantoly Zsanett-Kovács Judit-Lőrinczy György-Vida Mihály: A büntetőeljárás alapvonalai, Bába Kiadó, Szeged, 2004., 51.

¹⁰ Latinul: Quisquis praesumitur bonus, donec probetur contrarium.

¹¹ Holé Katalin: In Büntetőeljárás jog I., IV. Fejezet, ELTE Jogi Kari Jegyzetek 14. Szerkesztő: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014., 60.

¹² Holé Katalin: In Büntetőeljárás jog I., IV. Fejezet, ELTE Jogi Kari Jegyzetek 14. Szerkesztő: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014., 60.

*cselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.*¹³

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdése is deklarálja az ártatlanság véelmét. Az Alkotmánybíróság az ártatlanság véelmét az alkotmányos büntetőjog egyik alapintézményének tekinti, tehát nem képzelhető el vele szemben mérlegelhető más alkotmányos jog vagy feladat, ugyanis a büntetőjogi garanciák már egy mérlegelés eredményét tartalmazzák. Az ártatlanság véelmét ezért nem lehet más alkotmányos jog miatt korlátozni.¹⁴

A Be. 7.§-a szerint: „Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg”.

Vélelmek nem ritkán fordulnak elő a jogi gondolkodásban és tételes jogban is. Az *egyszerű vélelemtől*¹⁵ megkülönböztetendő a *törvényes vélelem*, mely utóbbi olyan jogi tétel, amely a hatóságot arra kötelezi, hogy valamely tényt valóban fogadjon el, ha egy másik tény bizonyított. Itt tehát két tény közötti kapcsolatot a törvény bizonyos célszerűségi okokból maga hoz létre.¹⁶ Klasszikus példa a törvényes vélelemre az *apaság vélelme*¹⁷: a gyermek fogantatásakor az anyával házasságban élő férj a gyermek apja, további példa a *halál vélelmezése*: ha az eltűnés óta öt év eltelt és az illető nem adott magáról életjelt - halottnak kell tekinteni.¹⁸ Kétségtelen, hogy az ártatlanság vélelme némileg „kilóg” az előbbieken említett törvényi vélelmek sorából, ugyanis nincs a vélelemben „klasszikus” vélelmező tény. (Az, hogy „nincs bűnösséget kimondó ítélet”, nem tekinthető vélelmező ténynek.) Mindenesetre Tóth Mihállyal egyet lehet érteni abban, hogy az aggályok formális, terminológiai jellegű kifogások, a lényeg az elv tartalma, amelynek tartalmát egyébként a bizonyítást érintő járulékos elvek töltik meg. Ezek pedig

- *a bizonyítási teher elve* (onus probandi), mely szerint a terhelt bűnösségének bizonyítása a vádlót terheli,
- *az in dubio pro reo elve*, azaz a *kétséget kizáróan nem bizonyított tény értékelése* - senki sem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására, és ez az elv gyakorlatilag felfogható úgy is, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény a vádlott javára értékelendő,

¹³ Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk 2. pont

¹⁴ Holé Katalin: In Büntetőeljárás jog I., IV. Fejezet, ELTE Jogi Kari Jegyzetek 14. Szerkesztő: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.,60.

¹⁵ Egyszerű vélelem például: Ha létezik „A”, akkor létezik „B” is.

¹⁶ Dr. Tóth Mihály: A büntetőeljárás alapelvei, In: Büntető eljárásjog Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás, Szerkesztő: dr. Tóth Mihály, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009., 45-46.,

¹⁷ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról, és a gyámságról 35.§ (1) bekezdés

¹⁸ Mindkét vélelem megdönthető: a gyermek esetében DNS-vizsgálattal, a másik esetben pedig a halottnak vélelmezett személy előkerülésével.

- *önvásra kötelezés tilalma* - senki sem kötelezhető arra, hogy önmagára nézve terhelt vallomást tegyen és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltasson.¹⁹

Valójában nem bizonyítási teherről, hanem „*bizonyítási kötelezettségről*” van szó. A bizonyítási terhelés lényege ugyanis abban van, hogy ki viselje az esetleges bizonyítatlanság jogkövetkezményeit. A büntetőeljárás jelenlegi gyakorlatában a sikertelen bizonyításnak az eljáró hatóságok, különösen a bűnüldöző hatóságok számára nincsenek súlyos, materiális jogkövetkezményei, azonban az officialitással, mint általános hatósági kötelezettséggel összhangban egy jogállamban az eljáró hatóságokat indokolt bizonyításra kötelezni.²⁰

Az in dubio pro reo tétel vonatkozásában fontos leszögezni, hogy csak ténykérdésben alkalmazható, jogkérdésben nem, mert az ilyen kétségeket helyes jogértelmezéssel – akár a terhelt terhére, akár a javára – kell eloszlatni.²¹

Az önvásra kötelezés tilalma

Bár az ártatlanság elvéhez szorosan kötődő elv, fontossága és jelentősége miatt külön kell tárgyalni.

Az a felismerés, hogy senkitől sem várható el, hogy vesztét önmaga idézze elő, a talmudi jogra nyúlik vissza.²² A bizonyítási teherrel ez az elv is szorosan összefügg, lényege, hogy az ártatlanság vélelmének megdöntése, azaz a vád bizonyítása mindig a vádló kötelezettsége, mint az már a fentiekben vázoltam. Az önvásra kötelezés tilalmának (nemo tenetur elvének²³) római jogi gyökerei is vannak, hiszen már Justinianus császár is úgy fogalmazott a Digestákban, hogy „*A bizonyítás nem a tagadó, hanem az állító fél kötelessége*”.

Az önvásra kötelezés tilalmával a felvilágosodás gondolkodói is foglalkoztak, és így vélekedtek róla: „Ha a bírónak joga lenne a beismerés kicsikarására, akkor a gyanúsítottnak kötelessége volna közölni a saját bűnösségére vonatkozó adatokat. *De lehet-e pozitív törvényekkel olyan magatartásra kötelezni az egyént, amely ellentétes a természeti törvényekkel*.”²⁴

¹⁹ Dr. Tóth Mihály: A büntetőeljárás alapelvei, In: Büntető eljárásjog Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás, Szerkesztő: dr. Tóth Mihály, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009., 46.

²⁰ Tremmel Flórián: Az egyes alapelvek, In: Fenyvesi Csaba- Herke Csongor- Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 80.

²¹ Holé Katalin: In Büntetőeljárás jog I., IV. Fejezet, ELTE Jogi Kari Jegyzetek 14. Szerkesztő: Hack Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.,63.

²² Bárd Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3. 5.

²³ Az eredeti teljes, latin nyelvű megfelelője: „Nemo tenetur prodere seipsum”- senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát elárulja.

²⁴ Beccaria: Dei dellitti e delle pene, Firenze, 1965,184-185. In: Hajdú Lajos: A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelése: Büntető eljárásjogi olvasókönyv, Szerkesztő: Tóth Mihály, Osiris kiadó, Budapest, 2003.,19.

Filangieri - és hozzá hasonlóan Beccaria is - a feltett kérdésre azt a választ adják, hogy *nem*, és kiegészítik ezt azzal, hogy az önfenntartásra vonatkozó *természeti törvények és pozitív törvények összeütközése esetén, amikor két kötelezettség kerül ellentétbe és egyiknek sem lehet eleget tenni a másik megsértése nélkül, a társadalmi (pozitív) törvény érvénytelen*. Ha nem így lenne, akkor általánosan kötelezni lehetne mindenkit arra, hogy az igazságszolgáltatási szerveknél jelentkezzen, ha büntettet követ el.

A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 14. cikk 3. bekezdése szerint „az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra”, melynek g) pontja tartalmazza azt, hogy „ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.” Az Emberi jogok európai egyezményében ilyen tartalmú szabályozás nem található.

Be.8.§: *Senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.*

Az önvádra kötelezés tilalmának tárgyalásánál a tanú vallomástételének akadályairól is említést kell tenni.

A Be. 82.§ (1) bekezdés a) és b) pontjaiban relatív tanúzási akadályként szabályozza azt, hogy a tanú a *vallomástételt megtagadhatja*: ha a terhelt hozzátartozója, továbbá ha önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ezzel kapcsolatos kérdésben, akkor is, ha az a) pont alapján a tanúvallomást nem tagadta meg. A b) pontban foglalt tanúvallomás megtagadására nézve a (4) bekezdés kivételt fogalmaz meg, az ezen bekezdés pontjaiban foglalt esetekben a tanú a vallomástételét nem tagadhatja meg. A Btk. 272.§-ban meghatározott hamis tanúzás esetére a 275.§ (1) bekezdés a) pontja pedig kivételt állapít meg - büntetlenséget biztosít -, és úgy fogalmaz, hogy „nem büntethető hamis tanúzásért, aki a valóság feltárása esetén önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná”.

Jog a hallgatáshoz

A hallgatás joga a XX. század második felében született számos emberi jogi, sőt más tárgyú nemzetközi szerződésben is elismerést nyert. Biztosítja a hallgatáshoz való jogot a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya, a regionális nemzetközi egyezmények közül az amerikai, továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróság 1998. évi statútuma és a civilizált hadviselés szabályait rögzítő genfi egyezmények alapján megilleti ez a jog a háború áldozatait, akik az ellenség hatalmába kerültek.²⁵

²⁵ Bárd Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3., 5.

A hallgatás jogára való figyelmeztetés, avagy a „Miranda-elv” az 1989. évi XXVI. törvénnyel került az akkor hatályos büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény szabályai közé, annak ellenére, hogy a terheltnek a hallgatáshoz való joga biztosítva volt, sőt – e törvény helyes értelme szerint – erre őt figyelmeztetni is kellett (volna). A korabeli Be. 4.§ (3) bekezdése ugyanis előírta a hatóságoknak azt a köteleességet, hogy az eljárás résztvevőit valamennyi őket megillető jogról tájékoztassák. Azt pedig józan ésszel senki sem vonhatta kétségbe, hogy a terhelt résztvevő (43.§) és a hallgatás pedig jog (87.§ (3) bekezdés).²⁶

A korszak jogalkalmazói – a gyanúsított kihallgatását fogyanatosító nyomozók, vizsgálók – azonban a hallgatás jogának biztosítását amolyan „kerékkötőnek” tekintették, úgy vélték, amennyiben a gyanúsítottat a hallgatás jogára figyelmeztetik, akkor a nyomozás eredményessége szenved csorbát, továbbá a nyomozást hátráltatná és megnehezítené, ha a gyanúsított a figyelmeztetés hatására valóban élne is a hallgatás jogával.

A Miranda-elv alapjául szolgáló jogeset lényegét indokolt röviden felidézni:

1966-ben az USA Legfelsőbb Bírósága történelmi jelentőségű döntést hozott a *Miranda v. Arizona* néven ismertté vált ügy kapcsán, melynek az volt a lényege, hogy Louis Ann Jameson 1963. március 2-án éjszaka, munkából hazafelé menet Phoenix városában nemi erőszak áldozata lett. Úgy tűnt, hogy a rendőrség által megkezdett eljárás nem vezet eredményre, amikor a sértett sógora a lány elbeszélése után felismerni vélte a támadó gépkocsiját. A rendszám alapján megtalálták és letartóztatták Ernesto Mirandát. A tetovált, szemüveges, mexikói származású férfit felismerésre bemutatásra vitték, ahol a sértett mindössze annyit tudott mondani, hogy Miranda hasonlít arra, aki megerőszakolta. Ezt követően Ernesto Miranda a kihallgatásán beismerő vallomást tett, sőt további hasonló jellegű bűncselekményeket ismert el. Később Miranda módosította a vallomását és azzal védekezett, hogy a rendőrségi kihallgatás napján fáradt és kialvatlan volt, a rendőrök pedig olyan módon fenyegették, hogy amennyiben nem ismeri be az elkövetést, elintézik, hogy maximális büntetést kapjon, míg együttműködés esetére támogatást ígértek. Az esküdtszék bűnösnek mondta ki Mirandát, a bíróság pedig szabadságvesztésre ítélte. Ezt a döntést Arizona állam Legfelsőbb Bírósága helybenhagyta. A vádlott terhére szóló ítéleteket az USA Legfelsőbb Bírósága hatályon kívül helyezte, s egyúttal megfogalmazta azokat a garanciális szabályokat, amelyek, azóta a *Miranda-figyelmeztetés* gyűjtőfogalmába tartoznak. (*Miranda v. State of Arizona*)²⁷

²⁶ Tóth Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve In: Tények és kilátások. Szerkesztő: Erdei Árpád. KJK, Budapest, 1995.67. o.

²⁷ Jungi Eszter: A „Miranda-figyelmeztetés”, avagy a hallgatás joga a magyar büntetőeljárásban, *Jog, állam, politika* 2011/1., 49. Az ügyről lásd részletesebben Szikinger István: *Miranda ügy, Belügyi Szemle*, Budapest, 1990., 111-119.

Az USA Legfelsőbb Bíróságának döntése értelmében bármely *a hatóság őrizetében lévő* vagy *személyi szabadságától más módon megfosztott személyt* kihallgatása megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy:

- *joga van hallgatni,*
- *ha e joga ismeretében mégis válaszol a hozzá intézett kérdésekre, válaszait bizonyítékként fel lehet ellene használni,*
- *joga van a rendőrségi kihallgatása előtt, illetve alatt bármikor ügyvéddel tanácskozni, és*
- *ha nincs pénze ügyvédre, díjmentesen gondoskodnak számára védő kirendeléséről.*²⁸

A döntésnek tehát két lényeges eleme van: egyrészt a *hallgatás joga*, melyről a terhelt önként lemondhat, másrészt a *védőhöz való jog*, amelyet akár kirendelés útján is biztosítani kell (nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy mindez eredetileg fogva lévő terheltre és rendőrségi kihallgatásra vonatkozott. Később a Miranda-figyelmeztetés fogalma általános jellegűt öltött és ez a két ismérv lassan lekopott róla.)²⁹

Az USA Legfelsőbb Bíróságának ítélete ellen szinte azonnal támadást indítottak a konzervatív erők, és később ennek az irányvonalnak kedvezett a bíróság összetételének változása is³⁰, de az ítéletet a mai napig nem helyezték hatályon kívül. Tartalmának gyengítését célozta a Harris v. New York ügyben (1971), a Michigan v. Tucker ügyben (1974), a Michigan v. Mosley ügyben (1975) kihirdetett, majd azt követően hozott számos döntés is.³¹

Kiemelendő, hogy a Miranda-figyelmeztetéseknek úgy kell elhangozniuk, hogy a gyanúsított világosan megérthesse, mit közöltek vele, s ha nem kíván vallomást tenni, a kihallgatást meg kell szakítani. A vizsgálónak nincs joga a kihallgatottat befolyásolni arra, hogy mégis tegyen vallomást, s azt sem gátolhatja meg semmilyen módon, hogy a kihallgatás védő jelenlétében folyjék, ha az illető kinyilvánította, hogy ügyvéd segítségére tart igényt.³²

Tehát a Miranda-figyelmeztetés *pontos katalógus*, egyrészt a *lehetőségek felsorolása* – a fentiekben már említettek szerint – (hallgatás joga, védőhöz való ragaszkodás joga), másrészt a

²⁸ Tóth Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve In.: Tények és kilátások Szerkesztő: Erdei Árpád. KJK, Budapest, 1995. 62. o.

²⁹ Jungi Eszter: A „Miranda-figyelmeztetés”, avagy a hallgatás joga a magyar büntetőeljárásban Jog, állam, politika 2011/1., 50.

³⁰ A különösen konzervatívnak ítélt Burger bíró vezetésével az új összetételű Legfelsőbb Bíróság megkezdte a döntés óvatos, de módszeres aláásását. Lásd részletesebben: Tóth Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve In.: Tények és kilátások. Szerkesztő: Erdei Árpád, KJK, Budapest, 1995., 63.

³¹ Tóth Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve In.: Tények és kilátások. Szerkesztő: Erdei Árpád. KJK, Budapest, 1995. 62.

³² Tóth Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve, In.: Tények és kilátások. Szerkesztő: Erdei Árpád. KJK, Budapest, 1995. 63.

kötelesegekről való tájékoztatás is (ha azonban mégis vallomást tesz a terhelt, vallomása bizonyítékként felhasználható ellene). Ezen jogokról le lehet mondani, feltéve, hogy az azokról való lemondás tudatos és önkéntes. Ezen jogok bármikor feléledhetnek, a lemondás csak az adott pillanatban és az adott témakör kapcsán érvényes.³³

Az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatás joga

Napjainkban a gyanúsított jogait illetően többen vizsgálták az önvádra kötelezés tilalmának és a hallgatás jogának egymáshoz való viszonyát.

A XIX. században általánosan elfogadottá vált a kontinentális egyes rendszerben, hogy a vádlott nem kényszeríthető nyilatkozatra és igazmondási kötelezettség sem terheli, de vallomása továbbra is önálló és jelentős erejű bizonyítási eszköz. A vallomás megszerzése érdekében a kontinentális jogok a hazugságot is tolerálják (holott a hazugság morálisan jóval szűkebb körben igazolható, mint a hallgatás), rendszerint nem írják elő az igazmondási kötelezettséget, ha a terhelt a megszólalást választja.³⁴

A hallgatás joga széles körben elismert eljárási garancia, ennek ellenére szinte megszületésétől kezdve szkepszis övezi – amint azt a fentiekben részleteztem – és a vita nemcsak a jog terjedelméről és korlátairól folyik. Bentham³⁵ óta, aki szerint „az ártatlanság a megszólalás, míg a bűnösség a hallgatás jogát igényli”, sokan magának a jognak a létjogosultságát is megkérdőjelezzik.³⁶

Ugyanígy vélekedett Douglas Hurd is, aki 1987-ben annak a véleményének adott hangot, amely szerint *a hallgatáshoz való jog nem az ártatlanok érdekeit szolgálja, hanem a bűnelkövetőkét, mert aki ártatlan, az jobban jár, ha beszél, mint ha csendben marad.*³⁷

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az 1993-ban hozott *Funke ítéletéve*³⁸ a hallgatás jogát a tisztességes eljárás elemei közé emelte. A döntés várható volt, mert az Európa Tanács emberi jogi kérdésekkel foglalkozó szakértői bizottsága már 1973-ban úgy foglalt állást, hogy az önvádra kényszerítés tilalma a *fair* eljárás szükségképpeni komponense.³⁹ A 6.

³³ Tóth: A „magyar Miranda” első néhány éve, In: Tények és kilátások. Szerkesztő: Erdei Árpád. KJK, Budapest, 1995.63.

³⁴ Bárd Károly: Erkölc és büntető igazságszolgáltatás - a hallgatás joga, Letöltés ideje:2016. 10. 03.

³⁵ Jeremy Bentham (1748-1832) angol jogtudós, filozófus, az utilitarizmus más néven haszonelvűség „atyja”

³⁶ Bárd Károly: A hallgatás ára, Fundamentum 2005/3. 5.

³⁷ Belovics Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga, Eljárásjogi Szemle 2016/1. Letöltés ideje: 2016. 03. 10.

³⁸ Funke v. France Case A/256-A, European Court of Human Rights

³⁹ Bárd Károly: A hallgatás ára, Fundamentum 2005/3. 7., részletesebben lásd: Funke v. France 10828/84 A-256, az 1993. február 25.-én kelt ítélet 44. pontja

cikkben⁴⁰ nevesített ártatlanság vélelmének egyik eleme, hogy a bűnösség bizonyítása a vádlót terheli. Ez a vádlott passzivitáshoz való jogának elismerését jelenti (...), ha pedig a vádlott nem kötelezhető arra, hogy az ártatlanságát bizonyítsa, úgy nyilván hallgathat.⁴¹

A hallgatás jogát a Funke ítéletben pusztán deklarálta a bíróság, annak tartalmát a Saunders ügy⁴² kapcsán fejtette ki. A Saunders ügyben az ítélet egyébként egymás szinonimájaként használja az önvádolás alóli mentességet és a hallgatás jogát, és rendszerint együtt is használja a kettőt. Az ítélethez Martens bíró csatolt különvéleményt, mely szerint az önvádra kényszerítés tilalma (önvádolás alóli mentesség) és a hallgatás joga az *általános-különös* viszonyában áll egymással. A mentesség az együttműködés visszautasításához való jogot jelenti. Terjedelmét illetően az a kérdés: mennyiben kötelezhető a terhelt arra, hogy bármilyen módon együttműködjék a hatóságokkal, és ezzel önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatasson, illetve arra, hogy az ilyen bizonyítékok megszerzését elősegítse [...]. A hallgatás joga – a kifejezés köznapi értelmének megfelelően – arra ad jogot, hogy az érintett megtagadja a válaszadást.⁴³ Az önvádolás alóli mentesség eszerint a szélesebb jog, amely magában foglalja a hallgatás jogát. Az önvádolás alóli mentesség az együttműködés visszautasításához való jogot jelenti, a hallgatás joga pedig arra ad lehetőséget, hogy az érintett megtagadja a válaszadást.⁴⁴, ezáltal pedig egyértelműen megállapíthatóvá vált: *az önvádra kötelezés tilalma tágabb, mint a negatív tartalmú hallgatás joga.*

Bárd Károly szerint a hallgatás joga – formáját tekintve – negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja: tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszer alkalmazzanak. A hallgatás joga: az egyénnek választást engedünk és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát. Ő dönti el: beszél vagy hallgat. A hallgatás a védekezés egy lehetséges módja, de lehet a védekezéstről való lemondás egyik módja. A hallgatás jogának biztosításával a terhelt autonómiáját, cselekvési szabadságát ismerjük el. Azonban Bárd Károly szerint a hallgatás joga nem abszolút, nem eleve elfogadhatatlan, ha gyakorlásához a jog negatív következményeket nem társít.

⁴⁰ Emberi jogok európai egyezményének 6. cikke: A tisztességes tárgyaláshoz való jog

⁴¹ Bárd Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3. 7.

⁴² Saunders v. United Kingdom European Court of Human Rights Application no. 19187/91.

⁴³ Belovics Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga, Eljárásjogi Szemle 2016/1. 13-14.

⁴⁴ Bárd Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás - a hallgatás joga Letöltés ideje:2016. 10.03.

Összegzés

A védelemhez, a jogorvoslathoz, az anyanyelv használatához és a hallgatáshoz való jog, továbbá az önvádra kötelezés tilalma, valamint az ártatlanság véelme a terheltet megillető olyan garanciális alapelvek a büntetőeljárásban, amelyeket az eljáró hatóságoknak biztosítaniuk kell. A hallgatás joga – amint hangsúlyozom – nem büntető eljárásjogi alapelv, azonban alkalmazása szintén garanciális jellegű, és bár nem tekint vissza hosszú múltra, a mai napig vita folyik alkalmazhatóságának hatáiról. Bizonyos esetekben – ahogy azt Bárd Károly is kifejtette – „a hallgatásnak ára van, azonban a hallgatás joga csak akkor töltheti be funkcióját, ha gyakorlásáért nem kell aránytalan árat fizetni.”⁴⁵

Ferdinand von Schirach ennek kapcsán igen elgondolkodtató megtörtént esetet idézett fel,⁴⁶ amely egyeseket akár téves következtetések levonására is vezethet. Lássuk a gyakorló ügyvédként is működő közíró példáját.

A német kisváros fennállásának 600. évfordulóját ünnepelték egy forró augusztusi napon. A helyi fúvószenekar tagjai fehér parókában ragasztott szakállal zenéltek a színpadon. Tisztos polgárok voltak: biztosítási ügynökök, autókereskedők, iparosok. Kevés kivétellel házasságban éltek, gyermekeik voltak, adót fizettek, hiteleket törlesztettek, és esténként a híradót nézték. Feleségeik fehér púderral és rúzzsal festették ki őket. A polgármester azt mondta, hogy „ma mindennek méltóságteljesnek kell lennie a város tiszteletére”. A fúvószenekar tagjai azonban nem voltak azok: izzadtak, sok sört ittak, verejték valamint alkohol szagát árasztották, lábuknál üres poharak álltak. A számokat taps és friss sör követte. A zenekar tagjai a szünetben a függöny mögött pihentek, miközben a rádiós műsorvezető lemezei a hangszóróból ontották a zenét, amelyre a színpadon táncoltak.

A pincérlány csinos volt és 17 éves, miközben felszolgált nevetett. Az egyik zenész kilépett a függöny elé, kezében egy üres sörös pohárral, és odaintett a lánynak. A pincérlány átvágott a táncparketten és a színpadra vezető négy lépcsőn egyensúlyozott a nagy tálcával. A férfit a pincérlány mókásnak találta parókájával és a fehér arcával. A zenész félrehúzta a függönyt és beengedte a lányt a többi férfihoz. A lány fehér pólója egy pillanatra furcsán megvillant. Aztán elcsúszott. Hanyatt esett, nem ütötte meg magát, de a sör végigömlött rajta. A pólója átázott, átlátszó lett, alatta nem viselt melltartót. Kínosan érezte magát, ezért felnevetett, mielőtt a férfiakra nézett, akik hirtelen elnémultak, és őt bámulták. Egyikük feléje nyújtotta a kezét, így kezdődött az egész. A függönyt összehúzták, a hangszórókból egy Michael Jackson szám harsogott, a deszkákon táncolók ritmusából a férfiak ritmusa lett.

⁴⁵ Bárd Károly: A hallgatás ára. *Fundamentum* 2005/3., 10.,

⁴⁶ Ferdinand von Schirach: Ártatlan? A népünnepele, Partvonal Könyvkiadó, Budapest, 2011., 7-14.

A férfiak dolguk végeztével felemelték az egyik deszkát és bedobták a lányt a színpad alá. Levizelték, ahogy ott feküdt.

A rendőrök későn érkeztek, nem akartak hinni annak a férfinak, aki a fülkéből telefonált nekik. Annyit mondott, hogy a zenekar tagja, a nevét nem árulta el. A rendőrök azt hitték valami viccel velük. A legfiatalabb rendőr mégis úgy gondolta utánanéző a történeteknek és gyalog elindult a búcsúba. A lányt a színpad alatt találták meg, ahová a férfiak lökték, meztelenül a sárban, spermától, vizelettől és vértől nedvesen. Nem tudott megszólalni és nem mozdult. Két bordája, a bal karja és az orrcsontja eltört, az üvegek szilánkjai összevagdosták a hátát és a karjait. Amikor a rendőrök kihúzták a lányt a mocsokból, a fűvószzenekar éppen egy polkát játszott.

A DNS-elemzéseket akkor még csak rövid ideje fogadták el. A lány ruháit egy műanyag szemetes zsákba gyömöszölték, betették a járőrkocsi csomagtartójába, hogy majd elviszik az igazságügyi orvosszakértőhöz. A kocsi a napon állt hosszú-hosszú ideig, és a hőségben a műanyag fólia alatt gombák és baktériumok tenyésztek ki, amelyek megváltoztatták a DNS nyomokat és értékelhetetlenné tették őket.

A sürgős orvosi kezelés során az erőszak biológiai nyomait kimosták. A rendőrök és a fővárosból érkezett igazságügyi orvos-szakértő jóval később megpróbálták megkeresni a műtőből származó hulladékot. Aztán feladták a keresést, hajnali háromkor fáradtan és reménytelenül ültek a kórház folyosóján és nem találtak magyarázatot.

A lány nem tudta megnevezni az elkövetőket, és nem tudta őket egymástól megkülönböztetni: kifestett arcukkal és parókájukkal mind egyformának tűntek. A felismerésre bemutatáskor nem akart rájuk nézni, és amikor mégis erőt vett magán, egyiküket sem ismerte fel. Senki sem tudta, melyik férfi telefonált a rendőrségre, de egyértelmű volt, hogy közülük az egyik. Így aztán valamennyiükről feltételezni lehetett, hogy ő volt a telefonáló. Nyolc bűnös volt, de bármelyikük lehetett az egyetlen ártatlan is.

Az aktában a lány fényképei meggyalázott voltát kétséget kizáróan bizonyították, a valómása azonban zavaros volt, nem állt össze a kép, és az akta minden oldalán érezni lehetett a dühöt: a rendőrök dühét, az ügyész dühét és az orvosok dühét.

A férfiak védelmét ellátó ügyvédek stratégiája az volt, hogy mindenki hallgasson. Ennél többet nem kell tenniük. Az előzetes letartóztatás felülvizsgálata során a vizsgálóbíró egyenként hallgatta ki a férfiakat. A bíró halkán, hangsúlytalanul kérdezte meg tőlük, valóban élni kívánnak-e a hallgatás jogával. Tudta, mi lesz a válasz, mégis feltette a kérdést, és ők mind a nyolcan éltek a hallgatás jogával. A bíró a nyolc férfi előzetes letartóztatását megszüntette, az indokolása az volt, hogy semmit nem lehet bizonyítani. Papírról olvasta fel a határozatot, noha az mindössze két mondatból állt. Utána csend volt.

A férfiakat szabadon engedték. Visszatértek feleségükhöz, a gyermekeikhez, az addigi életükhöz. Továbbra is befizették az adót, törlesztették hiteleiket, és erről a dologról egyikük sem beszélt soha. Csak a zenekar oszlott fel. Per soha nem indult.

A jóérzésű szemlélő minden tehetetlensége ellenére hiba lenne arra a következtetésre jutni, hogy ebben az ügyben az eljárás „eredménytelenségét” a terhelti jogok túl széles körű megvonása, biztosítása okozta. Súlyos kriminalisztikai hibák nem ellensúlyozhatóak alapvető terhelti jogok korlátozásával.

A terhelt jogainak biztosítása nemzetközi szinten, az Alaptörvényünkben és a büntető eljárásjogi alapelvek szintjén is garantált. Azon alapelv, mely szerint „a vád bizonyítása a vádlót terheli” komoly, felelősségteljes *kötelezettség*, amelynek az „in dubio pro reo” elvét is figyelembevéve „óriási” tétje van, s az ezzel járó kötelezettség nem erodálódhat.

Király Tibornak a mottóban idézett gondolatai így folytatódnak: *A büntetőeljárás emberi szenvedélyek ütköző tere. A büntető eljárásban a bírák rosszindulata, tévedése vagy tudatlansága tragikus következményekkel járhat. Ez a magyarázata annak, hogy a büntetőeljárás lefolytatását jogi normák közé szorítják, nem bízzák a mikénti lefolyását kinek-kinek kényére - kedvére. Igyekeznek olyan szabályokat felállítani, amelyek héttérbe szorítják az egyéni elfogultságot, a szenvedélyt, a rosszindulatot, a bosszút és kizárják a tévedést.*